

ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο Δημήτρης Παπαϊωάννου γράφει για το βιβλίο του Μιχάλη Μοδινού «Μύθοι της Ανάπτυξης στους Τροπικούς», εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1986.

Η αποκαθήλωση των μύθων της ανάπτυξης είναι το κυριότερο συναίσθημα που αποκομίζει όποιος παρακολουθεί τα ταξίδια –χωρικά και διανοητικά– του Μιχάλη Μοδινού εδώ και μερικά χρόνια. Αν ο όρος ήταν δόκιμος δεν θα δίσταζε να χαρακτηρίσει κανείς τον συγγραφέα ως «αναπτυξιολόγο», γιατί η ανάπτυξη βρίσκεται στο επίκεντρο της προβληματικής του και διότι η ριζοσπαστική κριτική της είναι το καινούργιο στοιχείο που προσκομίζει στην ελληνική βιβλιογραφία. Τοπογράφος, γεωγράφος, χωροτάκτης, ταξιδιώτης αλλά και δημοσιογράφος ο Μιχάλης Μοδινός κινείται άμεσα ανάμεσα στους διάφορους ρόλους του, διατηρώντας τον γραπτό λόγο στο επίπεδο της λογοτεχνίας, ακόμη κι' όταν μπαίνει σε επιστημονικά χωράφια. Κι αυτό σχετίζεται κυρίως με τον τρόπο που παράγονται τα κείμενα, τα οποία ανεξάρτητα από τη θεματική τους, έχουν ταυτόχρονα τον χαρακτήρα του προσωπικού βιώματος και της επιστημονικής εργασίας, ισορροπούν δηλαδή ανάμεσα στη ζωή και τη γνώση.

Χάρη σε μια γενική παιδεία και μια «αίσθηση του κόσμου» διάχυτη στα γραφτά του, ο συγγραφέας καταφέρνει να εμφανίσει μια όψη της πραγματικότητας, που δεν στερείται ζωντάνιας, γλαφυρότητας και λογοτεχνικής διάθεσης, τη στιγμή που ο θετικός άνθρωπος, ο μηχανικός, ο κάτοχος των στατιστικών στοιχείων είναι παρών.

Η πορεία του συγγραφέα, είτε πρόκειται για την ελληνική υπανάπτυξη, τη χωρική ανισορροπία και την υποδάμνηση των περιφερειών, είτε για τα διεθνή οικολογικά ζητήματα, είναι σαφής. Πρέπει να καταδειχθούν τα όρια της ανάπτυξης, οι εξωτερικές επιβαρύνσεις και οι κοινωνικές της επιπτώσεις. Αυτό δεν είναι άλλωστε ο ακρογωνιαίος λίθος της πολιτικής οικολογίας; Ο συγγραφέας όμως προχωρά κι ένα βήμα παρακάτω, αμφισβητώντας σε πολλά γραπτά του την ίδια την έννοια της ανάπτυξης ως διαδικασίας και ως ιδεολογίας. Ο τόμος αυτός θέτει λοιπόν τα θεμέλια αυτής της κριτικής, υποσχόμενος για την συνέχεια την εκθεμελίωση της πιο πάνω έννοιας, κάτι που έχει αρχίσει ήδη να διαφαίνεται σε μεταγενέστερα κείμενά του. Πώς το κάνει αυτό; Επιλέγει συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη, που είτε αποτελούν κράτη-έθνη (Κολομβία, Μεξικό, Βραζιλία, Κούβα, Αιθιοπία, Κένυα), είτε γεωγραφικές ζώνες (Αμαζόνιος, Σαχάρα, Σαχέλ). Αναλύει τις περιοχές αυτές κλασικά με τα κλασικά όργανα της κοινωνιολογίας, της οικονομίας της και της ανθρωπογεωγραφίας. Τέλος τις υποβάλλει στα τέσσερις της ανάπτυξης: τι δηλαδή συνέβη ιστορικά από τη στιγμή που εισέδυσσε στους γεωγραφικούς αυτούς χώρους η δυτική τεχνολογία, οι νέες πολιτικές δομές, οι νέες αξίες, η αναπτυξιακή ιδεολογία:

Το βιβλίο αυτό είναι ταυτόχρονα χρονικό και μαρτυρία, ιστορική διαδρομή και προσωπικό ημερολόγιο, κοινωνιολογική

ανάλυση και εθνολογική καταγραφή. Ο Μιχάλης Μοδινός δείχνει γράφοντας τα κείμενά του να αξιοποιεί στο έπαρκο τις επιστημονικές του γνώσεις αλλά κυρίως το συγκριτικό του πλεονέκτημα, που άλλωστε δημιουργεί και τη «μοναδικότητά του για τα εντόπια εκδοτικά χρονικά», όπως έγραψε και ο Δημ. Ψυχogiός στο ΑΝΤΙ: το γεγονός δηλαδή ότι ο συγγραφέας γράφει από «πρώτο χέρι», έχοντας δουλέψει και ταξιδέψει σε σειρά χωρών της Ν. Αμερικής και της Αφρικής, πρόσφατα δε και της Ασίας. Η γλώσσα του συγγραφέα –αν και συνήθως επιστημονική– καταφέρνει να κάνει το βιβλίο να διαβάζεται και ως λογο-τέχνημα, χάρη στην οικονομία και τη λελογισμένη χρήση παραστάσεων της καθημερινότητας, χωρίς όμως να καταφεύγει στον εντυπωσιασμό ενός εξωτικού λεξιλογίου. Οι τοπικές κοινωνίες είναι παρούσες και θα αναλυθούν με τα εννοιολογικά εργαλεία της κοινωνιολογίας της ανάπτυξης. Εντούτοις ο υπότιτλος του βιβλίου «Οικογεωγραφία» κάτι θέλει να υποδηλώσει. Ο όρος δείχνει εύστοχος, σ' ό,τι αφορά την τυπολογία που ακολουθείται, αλλά είναι μάλλον άγνωστο αν θα αντέξει μακροπρόθεσμα. Εν προκειμένω η ιστορική ανάλυση, η παράθεση στοιχείων και οικονομικών δεικτών και η πυκνή περιγραφή γεγονότων και σταθμών χρησιμεύουν στον συγγραφέα για την κατάδειξη των μειζόνων οικολογικών προβλημάτων που αποτελούν τις αιχμές στους συγκεκριμένους χώρους, εξ ου και όρος οικογεωγραφία. Οι κοινωνικές αποδιαρθρώσεις προβάλλουν ως το αίτιο των θεματικών αλλαγών στην τυπολογία των χρήσεων γης, που κατασκαεύει αυτά τα προβλήματα. Ο λιμός στην Αιθιοπία, η επέλαση της ερήμου στο Σαχέλ, η αποδάσωση της Αμαζονίας, η διάβρωση στις Άνδεις, είναι αποτέλεσμα της αναπτυξιακής διαδικασίας που οδηγεί στη μαζική αγροτική έξοδο, την αλλοίωση των τυπολογιών μετακίνησης των νομαδικών πληθυσμών, την κυριαρχία των εμπορευματικών εις βάρος των διατροφικών καλλιεργειών, την κατάργηση της διατροφικής και πολιτικής αυτονομίας, την κυριαρχία του κεντρικού κράτους. Παρά τις διαφορετικές μεθόδους προσέγγισης ανάλογα με το είδος και το μέγεθος του κυρίαρχου προβλήματος, η μεθοδολογία ως διεπιστημονική κριτική της ανάπτυξης, είναι σαφής. Άλλωστε παρόμοιες μεθόδους έχει χρησιμοποιήσει ο συγγραφέας και σε ανάλογες αναλύσεις της ελληνικής πραγματικότητας που –ας το ελπίσουμε– θα συγκροτήσουν κάποτε ενιαίο και «αυτοδύναμο» σύνολο.

Επιστημολογικά το εγχείρημα δείχνει ριψοκίνδυνο αν και πολλά υποσχόμενο. Αναγνωστικά πάντως η εμπειρία του συγγραφέα προσφέρει πολλά ακόμα και ως γενική παιδεία. Προσφέρει όμως και κλειδιά για την κατανόηση του κόσμου μας και τον δρόμο, όπου μας οδήγησε η ανεξέλεγκτη εκείνη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων που έθεσε και θέτει σε δοκιμασία τις παραγωγικές σχέσεις. Προσφέρει ακόμη στην πρόταση ενός τρόπου διερεύνησης των μειζόνων σήμερα προβλημάτων και στην τεκμηρίωση της οικολογικής θέσης «σκέψου γενικά, δράσε τοπικά». Τέλος αποτελεί τη βάση για τη διατύπωση μιας θεωρίας της ανάπτυξης που όλοι διαισθανόμαστε. Μιας θεωρίας που θα καταδεικνύει την ομογενοποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας στον σύγχρονο κόσμο και της τεχνολογία που την εκθρέφει, ανεξάρτητης χώρου και χρόνου. Έχοντας αποσυνθέσει τον αναπτυξιακό μύθο θα μπορέσουμε τότε να επανασυνθέσουμε τη μυθολογία μας «άλλης» ανάπτυξης, ενός νέου τρόπου ζωής.

Δημήτρης Παπαϊωάννου